

LÄRARE

Uppdrag 12.

Vattuminskningen

Sagor, sägner och fantasi.

Syfte med denna övning är att eleverna ska få spela upp ett drama som de själv hittar på utifrån fakta de kan läsa om i texten kring vattuminskningen och upptäckten av landhöjningen.

Uppgift 1.

Vattuminskningen

Gruppuppgift - Kulturdrama 1

1. Ni är en grupp "byäldsten" som är oroliga och förvirrade när vattnet sjunker undan och er byhamn blivit för grund. Gör ett drama om detta, presentera den tidens tro på varför vattnet sjunker undan, samt riktig fakta.

Ni får hjälp av **faktablad K14** ("Vattuminskning"), samt **faktablad L1**.

Uppgift 2.

Sagor och sägner

Syfte med denna övning är att eleverna ska få spela upp ett drama som de själv hittar på utifrån fakta de kan läsa om i texten kring vattuminskningen och upptäckten av landhöjningen

Gruppuppgift - Kulturdrama 2
I världsarvsområdet finns många sägner och sagor, framför allt i Kvarkens skärgård.

Ni får en saga/sägen nedan av er lärare som ni skall spela upp ett drama kring.

- a Sagan om Ringen (Öjbergsringen)
  - b Hur Kvarken blivit till, Jätten Finn och Panike
  - c Stråkagobbin
  - d Skeppsbrott - Mickelsörarna
  - e Skatten på Furuskär - Mickelsörarna
-

LÄRARE

Uppgift 2.
Sagor och sägner

Sagan om Ringen (Öjbergsringen)

Öjberget har varit befolkat under lång tid och här förekommer flera sägner om bl.a. Öjbergstrollen och Öjbergsringen.

Öjbergsringen är en järnring som är fastbultad någonstans på Öjberget. Enligt sägnen användes den vid forntida sjöfart för att sätta fast fartyg i, men den var förtrollad och förflyttade sig. Dess mått är ungefär 1 1/2 tum grov och cirka 6 tum i diameter. Det sägs att har man hittat ringen en gång, hittar man den inte igen. Det lönade sig inte att söka efter ringen utan man måste komma på den utan vidare. Folk har i årtionden begett sig till Öjberget för att söka efter ringen, men de har misslyckats. En kvinna hittade ringen vid bärplockning. Hon tog sin färgade huvudduk och knöt fast den i ringen för att dagen efter återkomma till platsen med andra för att visa att Öjbergsringen faktiskt finns. Men de hittade ingen ring och duken förblev borta för alltid.

En karl som kom på ringen en gång började slå bort bark från träden ända från ringen och i riktning hemåt, men vid nästa besök fann han varken ring eller de avslagna träden. Det var fastslaget och allmänt trott att ringen förflyttade sig. Flera andra kan berätta om liknande händelser när de har kommit på ringen och märkt ut platsen men aldrig hittat tillbaka dit igen. Man var också säker på att det fanns troll i berget. Många hade sett dem i olika skepnader, man namngav t.o.m. trovärdiga personer, som hittat ringen och upplevt förtrollningen vid Öjberget.

Det berättas om några pojkar som rörde sig i Öjbergsterrängen och kom på ringen. Runtom ringen var det plockat knytnävstora stenar i en cirkel. De närmast stående förtvinade tallarna bar tydliga spår av märkning sedan många år tillbaka. Några år gick och så begav sig några pojkar ut för att leta. De sökte i flera timmar utan att hitta ringen så de beslöt att ge upp. Men när de begav sig hemåt formligen snavade pojken, som hade hittat den förut, över ringen. Det var samma ring men några av stenarna som omgivit den var borta och några var i oordning. Märkena i träden kunde inte heller upptäckas. Han var också osäker på om det var samma plats som tidigare.

Ovannämnda episoder inträffade i början av 1930-talet. Många år efteråt sökte han en halvdag systematiskt efter ringen, men utan resultat. Många har under alla dessa år sökt Öjbergsringen utan framgång, men några har kommit på den utan att söka, men sedan inte hittat den igen. I dagens läge vet man inte om Öjbergsringen finns mera, för det har gjorts stora ingrepp i naturen kring och på Öjberget.

LÄRARE

Uppgift 2. Sagor och sägner

Hur Kvarken blivit till, Jätten Finn och Panike

En gammal sägen förmäler hurusom alltför mycket länge sedan i tiden då jättarna huserade i Sverige och Norge, jätten Finn för något illdåds skull av de andra jättarna blev utdriven ur Sverige. Finngubben – som man kallade honom – tog då en stor skinsäck och fyllde den med större och mindre stenar eller klippstycken, tog säcken på ryggen och begav sig på en väg över Kvarken för att finna ett nytt land, där han kunde slå sig ned. Då han kommit halvvägs över Kvarken, gick det hål på säcken och stenarna begynte falla ut genom hålet. Därav bildades Valsörarna och de många holmar och skär som finns i dessa trakter. Men då gubben kom till det ställe som bär namnet Panike, brast hela säcken och alla stenar föllo ur. I förargelsen häröver slängde jätten stenarna omkring sig åt alla sidor. Stenarna voro av jätten avsedda att användas till försvar, i händelse av motstånd kommer att möta vid invandringen i det nya landet (Finland). Eller också var det för att gubben skulle ha en egen grund från Sverige att bosätta sig på.

Av de kringkastade stenarna uppstodo Replot, Björkö och Vallgrund med deras otaliga holmar, klippor och skär. På det ställe där säcken gick sönder, förblev de flesta stenarna.

Det förmäles även att jätten en tid blev kvar i trakten och kokade gröt i en urholkning i ett stort klippstycke. Med då kommo trollen och gjorde spe av honom. Han slungade då grötkräklan efter dem, men de hoppade undan, och Kräklan träffade ett klippblock. Där synes ännu ett avtryck av Kräklan med tre tinnar i klippan, som härav fått namnet "kräkelsteinin".

LÄRARE

Uppgift 2.
Sagor och sägner

Stråkagobbin

På Panike skär i Söderudden i Kvarkens skärgård finns ett av naturen danat större stenkummel eller s.k. jättekast benämnt "stråka berge", även kallat "Stjtmössas päronlandet". Den senare benämningen har uppkommit av, såsom sagan förtäljer, finngubben som efter sin vandring över Kvarken en tid uppehöll sig i Panike, där han bl.a. försökte odla rovor och "päror" (potatis). Trollen gjorde honom ständigt förfång, förvandlade hans rovskörd till stenar vilka finngubben förargad kastade efter dem, varigenom jättekumlet ifråga uppstod och sedan fick benämningen "Stjtmössas päronlande". Man antar nämligen att finngubben var "stjtmöss" själv i egen person.

Jättekumlet Stråkberg är ganska högt. Dess längdriktning går i öster och väster. Dess norra sida slutar brant mot ett träsk, kallat stråkafladan, som delvis är omgivet av sumpiga ängar. Södra sidan löper i jämnhöjd med en skogsbevuxen backe. Kumlets inre består av en ansenlig mängd större och mindre klippstycken, samt överst ett lager av kummelsten. Låter man stenar ramla ned för kumlets sluttning, så hörs ett ihåligt åskliknande dån, härrörande av ihåligheter i kumlets inre. Här finns även utomordentliga gömställen för rävar, vilka från långt avlägsna ställen uppsöker denna plats. Ortens fiskare veta förtälja, att även ett troll kallat "stråkagobbin" har sin vistelse i jättekumlets inre. Om trollet berättar man följande: Det var en gång ett troll, som hette Stråk. Han hade sin vistelse på ett högt berg och tillbragte sin tid i ensamhet, ty han visste ej av att det fanns kvinnfolk i världen. En dag såg han hos de andra närboende trollen några vidunderliga ting, som de kallade kvinnor, och dem hade trollen rövat åt sig från de kristna människorna. Stråk fick åstundan att anskaffa en sådan tingest till sin "skrypelse". Han ingick ett avtal med trollen och förvärvade sig för en större penningssumma en av kvinnorna, vilken trollen själva hade valt ut åt honom. Bruden fördes till hans berg, men till sin harm fann han att hon var återväxt. Hon meddelade honom att ingen annan än en präst kunde ha makt över henne.

Så beslöt Stråk att uppsöka en präst, men han visste ej var någon sådan fanns, ty han hade inte sett någon präst sedan översteprästen Arons tid. Han vände sig då till ett troll, som hette Muskliä, för att få upplysning om var någon kristen präst stod att finna, omtalande därvid sin brydsamma belägenhet. Muskliä upplyste honom om att det var mycket lång väg till en dylik präst, men han skull nog själv för en ringa penning åtaga sig att ställa allt till sin rätta. Den önskade penningssumman gavs och Muskliä tog för en tid hand om den otillgängliga bruden. Det fanns där ett elakt kvinnotroll, som hette Lussonborg. Hon ville ha Muskliä till man och hatade i grund och botten de kristna kvinnorna trollen hade hos sig. Lussonborg var "svartsockan" (svartsjuka) till kvinnan hos Muskliä, och så förvandlade hon den unga bruden till en räv, som sprang till skogs. Stråk blev nu ytterst förgrymmad på Lussonborg och stack med sitt spjut ut hennes ögon. Men då hon hade makt över skogens vargar, sände hon dessa att sönderslita Stråk. Ehurudenne var stark och massiver man med mundering (utrustning) nödgades han fly från de i hundratal framrusande vargarna och kom då med ett väderil till jättekumlet i Panike. Där har han sedan dess hållit sig gömd i kumlets innandöme. Man antar visserligen att hans brud besöker honom i en rävs skepnad, men att han likväl är på lur efter kvinnfolk. Därför våga ortens kvinnor ej ensamma uppehålla sig i jättekumlets närhet, ty de frukta stråkagobbin. Ej heller våga de bada i Stråkafladan, emedan man åtskilliga gånger sett stråkagobbin simma omkring i det nämnda träsk. Man antar att stråkagobbin tidvis uppehåller sig på träskets botten.

LÄRARE

Uppgift 2.
Sagor och sägner

Skeppsbrott - Mickelsörarna

Kvarken har varit en förrädisk plats till följd av sina grunda farleder och vatten. 1879 går till historien som sjöfartens svarta år i Kvarken. Oktober månad bjöd på fruktansvärda höststormar och tjugo fartyg förliste i Kvarken. Fyra av dem gick under på samma dygn och två av dem, Johanne och Aina, havererade vid Mickelsörarna.

Kvarken var ökad bland skeppsredarna och det är fullt förståeligt att tjärhandlarna i Uleåborg och Brahestad bad Gud beskydda deras fartyg för "Vaasan Varkki" i sin aftonbön. Men så lär det inte heller ha varit särskilt välplanerat när skärgården kom till.

Zacharias Topelius skapade sin egen version av händelsen i sagan om det jätttestora skeppet Refanut. Här berättar han om hur den rike köpmannen Pehr ville bekläda hela berget Aavasaksa med guld, så att det skulle bli känt i hela världen vad han hade åstadkommit. Pehr lät skicka efter en berömd trollkarl från Lappland och frågade honom hur han skulle kunna få så mycket guld som han behövde. Trollkarlen begrundade saken i sju år och sa sedan:

Bygg Refanut, ett trollskepp vars make inte finns i hela världen. Det kan lasta mer guld än som det finns gråsten i Lappland.

-Åhå, sa herr Pehr och så började trollkarlen bygga av gamla furor från Kuusamo fjäll. Trollkarlen var mycket slug och mycket kunnig i alla konster och han såg till att varken luft, eld eller vatten skulle kunna skada skeppet. Men han glömde det fjärde elementet, jorden, för hur klok trollkarlen än var, så hade han aldrig seglat till sjöss.

Och det gick tokigt redan från början. Vinden var "gog nordan", folket på akterdäck såg fruarna vifta med sina näsdukar på Torneå brygga, medan förstäven redan befann sig i Kvarken. Men där var grunt vatten och Refanuts köl skrapade i botten. Strax befallde kaptenen att en del av skeppets barlast skulle kastas ut. Så mycket mull och så många stenar vräktes över bord att där uppstod en stor vacker skärgård, som idag kallas för Mickelsörarna... och då i brådska vid bass hundra tusen burkar åkerbärssylt kastades över bord med barlasten, så att man ännu idag kan plocka de allra skönaste åkerbären just på Mickelsörarna.

Det gick illa för Refanut, som fastnade i Öresund, där dess saga blev all, men Mickelsörarna har bestått. Dessa öar, som Refanut ursprungligen hade som barlast, har människorna tagit i bruk och gett namn vartefter de stigit ur havet. Undervattensgrynnorna har fartygen döpt redan innan, i takt med att de hårdhänt har stiftat bekantskap med dem. Uleåborgsgrunnan är ett bra exempel.

Uleåborgaren finns när man går in till Mickelsörarna vid Keskərbådan och passerar den enda remmaren som finns på detta avsnitt på Gloppet. Uleåborgsgrunnan har blivit mången sjöfarares öde, men den som gett namnet är troligen ett ångfartyg, som trafikerade rutten Uleåborg-St. Petersburg på 1800-talet.

LÄRARE

Uppgift 2.
Sagor och sägner

Skatten på Furuskär - Mickelsörarna

Mickelsörarna - där sökte vi sen skatt som barn. Alla har hört om skatten på Mickelsörarna, men vi har trott att den skall finnas på det andra Furuskär. Det finns nämligen två. Man tar iland på en liten vacker sandstrand som utgör början till en sänka som sträcker sig ända upp till toppen av Furuskäret, som når mer än 10 meter över havet. Sänkan kantas av stora stenar. Den ser ut som en hamn i jätteformat. Tyvärr har slyet tagit över och det känns som att vandra i en ogenomtränglig djungel. Väl uppe på toppen är utsikten magnifik. Toppen av Furuskär är kal och helt täckt av klappersten. Mitt i stenåkern finns en nästan två meter jämn grop. Det är spår efter skattsökare på jakt åtminstone efter en, kanske rent av två penningkistor. Till och med prästen i Maxmo har enligt Svea Kalanders minnesanteckningar deltagit i skattjakten. Hon har berättat om hur prästen i Maxmo en vacker midsommarnatt under förra seklet beslöt sig för att nu eller aldrig ska kistorna fram.

Han tog på sig den gamla mässhaken, satte sin svarta hatt på huvudet och beväpnade sig med en gammal värja. På Västerö lejde han en båt och på självaste midsommarnatten satte de kurs mot Mickelsörarna. Av Svea Kalanders berättelse framgår att prästen höll på att skrämra slag på två karlar som kom till Furuskär för att mylla potatisen och därav drar vi slutsatsen att Maxmoprästen enligt denna skröna sökte skatten på det andra Furuskär, beläget på Villskärsidan närmare Gårdarna.

När männen fick syn på prästen som fäktade runt sig med värja iklädd mässkåpa trodde de att de såg ett spöke och blev stela av skräck. De höll på att fly fältet när prästen gav sig till känna. Men trots att de nu var flera som sökte, måste prästen, storligen besviken, återvända hem med oförrättat ärende. Samma öde har senare tiders skattsökare gått till mötes.